

фольклору, мова народної творчості — доволі складні та неоднозначні поняття (наприклад, мова народної пісні і мова народної весільної обрядовості постають різними фактами національної дійсності, через те потребують різних підходів у дослідженні).

Можна опосередковано говорити і про зв'язки лінгвофольклористики з історією народу. Фольклор — явище історичне, тому вимагає стадіального вивчення з урахуванням історичних факторів, рис та подій кожної конкретної епохи. Завдання дослідження усної народної творчості полягає також у тому, щоб виявити, як нові історичні умови чи їх зміна впливають на фольклор, що саме зумовлює появу нових жанрів, а також у виявленні проблеми історичної відповідності фольклорних жанрів, зіставлення текстів з реальними подіями, історизм окремих творів. Крім того, фольклор часто сам може бути історичним джерелом.

Пов'язана лінгвофольклористика також із такими суспільствознавчими науками, як етнографія та етнологія. Так чи інакше побут народу, його культура, народні знання, світогляд, вірування, обряди, звичаї відбиваються і в текстах фольклору. Можна говорити і про зв'язок із соціологією, бо твори усної народної словесності певною мірою містять інформацію про життя

окремих верств населення, відбивають закони, за якими вони живуть. При бажанні можна віднайти навіть зв'язки не тільки з гуманітарними, а й природознавчими науками, наприклад, медициною, що безпосередньо відбивається в народних поглядах на лікувальні властивості рослин та інших елементів природи, народній вірі в цілющу дію слова, гідрометеорологією (народні прикмети передбачення погоди) і т. ін.

Отже, лінгвофольклористика — це філологічна за своєю суттю наука, що спрямована на фольклорні тексти, але вона не є ані окремим напрямом фольклористики, ані лінгвістики, бо використовує методи обох галузей знання. Це міждисциплінарна галузь, яка пов'язана з багатьма гуманітарними (в першу чергу філологічними) та іншими науками, оскільки елементи фольклорного тексту можуть бути об'єктом опису історії мови, діалектології, етнолінгвістики, стилістики, фольклористики, лінгвокультурології тощо. Подальші перспективи нашого дослідження вбачаємо в підготовці навчального видання, яке б окреслило специфіку лінгвофольклористики як наукової та навчальної дисципліни і продемонструвало її зв'язки з різними галузями знання.

Література

1. Беценко Т. Лінгвофольклористика в парадигмі сучасної філологічної науки / Тетяна Беценко // Образне слово Луганщини: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. ім. Віктора Ужченка (29 квітня 2016 р., Старобільськ). — Вип. 15.— Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. — С. 41–52.
2. Вовк М. Фольклористика у класичних університетах України (XIX-початок XXI ст.): словник термінів / Мирослава Вовк. — К. : ІНУ НАПН України, 2014. — 63 с.
3. Хроленко А. Т. Введение в лингвофольклористику: учебн. пособие / А. Т. Хроленко. — М. : Флинта : Наука, 2010. — 210 с.
4. Хроленко А. Т. Проблемы лингвофольклористики: К вопросу о комплексном подходе к изучению языка фольклора / А. Т. Хроленко // Очерки по стилистике русского языка. — Вып. 1. — Курск, 1974. — С. 9–23.
5. Хроленко А. Т. Что такое лингвофольклористика? / А. Т. Хроленко // Русская речь. — 1974. — № 1. — С. 36–41.

УДК 811.161.2'276.12:821.161.2-5Шашкевич.08

М. І. Філон, С. Г. Бутко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Інтенційність українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича

Філон М. І., Бутко С. Г. Інтенційність українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича. У статті розглянуто деякі аспекти інтенційного оформлення українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича. Висвітлено складники мовного образу проповідника, схарактеризовано інтенційну поліфункціональність проповідницького слова отця Маркіяна, виявлено зв'язок мовної організації проповідей із деякими елементами національної мовної картини світу, особливостями світовідчуття та світобачення українців, проакцентовано специфіку мовної організації проповідей засобами народного слова в контексті реалізації настанов на релігійну комунікацію зі слухачем.

Ключові слова: Маркіян Шашкевич, народна мова, проповідь, слово, інтенція, комунікація, релігія.

Філон Н. И., Бутко С. Г. Интенционность украинскоязычных проповедей Маркиана Шашкевича. В статье рассмотрены некоторые аспекты интенционного оформления украинскоязычных проповедей Маркиана Шашкевича. Высветлены составляющие языкового образа проповедника, схарактеризована интенционная полифункциональность проповеднического слова отца Маркиана, выявлена связь языковой организации проповедей с некоторыми элементами национальной картины мира, особенностями мироощущения и мировоззрения украинцев, проакцентирована специфика языковой организации проповедей с помощью средств народного слова в контексте реализации установки на религиозную коммуникацию со слушателем.

Ключевые слова: Маркиан Шашкевич, народный язык, проповедь, слово, интенция, коммуникация, религия.

Filon M. I., Butko S. H. The Intentionality of Markiiian Shashkevych's Ukrainian Language Sermons.

The article considers some aspects of the intentional arrangement of Markiiian Shashkevych's Ukrainian language sermons. The constituents of the linguistic image of the preacher are highlighted, the intentional polyfunctionality of Markiiian Shashkevych's preached word is characterized, the connection of the sermons linguistic organization with some elements of the national linguistic world image as well as with the Ukrainians' peculiar world perception and world outlook is defined, the specific character of the sermons linguistic organization by means of the folk word in the context of realizing the orientation towards religious communication with the reader is accentuated. It was revealed that the semantic capaciousness of father Markiiian's word is gained through organic combination of the images of Christian, folk, bookish and spoken, universal and nationally specific discourses. The intentionality of Markiiian Shashkevych's Ukrainian Language sermons is not only realized through the speaker's wish to hand down the values of Christian life to the believers and to turn such values into constants of the hearers' spiritual world, but also by means of the folk world to influence the formation of the Ukrainian language religious personality as a necessary condition of forming the national linguistic personality in general.

Key words: Markiiian Shashkevych, folk language, sermon, word, intention, communication, religion.

Суспільно-політичні зміни, що відбулися в Україні протягом кількох останніх десятиліть, справили глибокий вплив на розвиток гуманітарних наук. Звільнена від ідеологічного диктату радянської владної машини та її жорсткої державної цезури, сучасна вітчизняна гуманітаристика заявляє про своє пошукове оновлення в становленні нових наукових напрямків досліджень, у виокремленні численних, раніше заборонених тем, зрештою, у нових теоретико-методологічних принципах аналізу питань мови, філософії, етнології тощо. Це створює передумови для об'єктивного вивчення як окремих явищ, так і загалом культурних рухів та суспільних процесів в Україні. Природним чином виникає необхідність переосмислити, розширити й поглибити знання про її історичне минуле в усьому різноманітті дискурсивних виявів.

Сьогодні науковці-гуманітарії зосереджуються на аналізові явищ, що мають фундаментальне значення для життя суспільства. У новітній лінгвістиці це виявляється у вивченні мови як націєстворюючого чинника, що забезпечує вербалізацію та історичну тяглість культурних форм, специфіку мовної репрезентації історичної пам'яті та засобів національної ідентифікації. Антропоцентричний вимір українського мовного життя актуалізує різні дослідницькі питання, одним з яких є пізнавально значуще питання про роль видатних діячів у формуванні української літературної мови та її функціональних стилів.

Чільне місце серед подвижників України XIX сторіччя посідає Маркіян Шашкевич. Творча спадщина, поета, перекладача, публіциста, проповідника, філолога, одного із засновників та активних діячів Руської трійці, полум'яного патріота й захисника українського слова завжди перебувала в полі зору вітчизняних учених. Проте до її різноаспектного, глибокого й системного вивчення дослідники звернулися лише останнім часом. Свідченням поглибленого інтересу науковців до життя та діяльності отця Маркіяна, а ширше – і культурних рухів на Галичині загалом – є шість випусків збірника наукових праць «Шашкевичіана», у яких розглянуто невідомі, маловідомі або ж замовчувані в умовах тоталітарного режиму сторінки подвижницької

діяльності «Руської Трійці», у тому числі Маркіяна Шашкевича та його послідовників, на ниві національного відродження, а також творчі здобутки призабутих шашкевичезнавців минулого [6].

З огляду на творчі зацікавлення самого Шашкевича та його літературну спадщину природною і закономірною є увага дослідників до творчості культурного діяча як чинника становлення нової української літературної мови та її окремих функціональних стилів. Для загального розуміння внеску отця Маркіяна в розбудову української літературної мови важливою є оцінка доробку галицького подвижника, висловлена Юрієм Шевельовим. Мовознавець справедливо називає Шашкевича «пробудником Галицької землі, першим діячем національного відродження, основоположником нової української літератури в Галичині» [7:317]. Юрій Шевельов відзначає здатність Маркіяна Шашкевича до різноманітних стилізацій у царині поетичної мови, убаваючи в цьому експериментаторський первень Шашкевича як одного з творців літературної мови на народній основі. «Високу даючи оцінку народній мові, він в усій своїй творчості працював над тим, щоб нахилити її до різних жанрів і стилів, щоб зробити її різноманітною й гнучкою, щоб виявити її багатогранність і еластичність або надати їй цих рис» [7:313].

Важливим етапом в осмисленні літературної спадщини Маркіяна Шашкевича став вихід у світ монографії Ірини Фаріон «Отець Маркіян Шашкевич — український мовотворець: Лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму». Це дослідження є новим поглядом на питання націєтворення на теренах Галичини. У ньому йдеться «про мовну самоідентифікацію українців у XIX ст. — про початок вживання народної мови на вищих рівнях її функціонування: у релігійній та літературній царині. Такий процес закономірно набував політичного характеру. Герой цього здвигу — отець Маркіян Шашкевич — постає у книжці як реформатор і зачинатель творення літературної мови, а водночас і самосвідомості галицьких українців» [4:4].

Творення літературної мови, до якої спричинився Маркіян Шашкевич, виявляє його як

особистість, для якої важливою є різномірність народного слова, що постає в щоденно-побутовому, художньо-літературному, релігійному, епістолярному, науковому функційних виявах. Проповідницька діяльність Маркіяна Шашкевича, здійснена народним словом, є важливим чинником рідномовної вербалізації духовно-релігійного життя галичан. Саме тому особливої уваги потребують проповіді отця Маркіяна, виголошені народною мовою. Інтерес до релігійного слова отця Маркіяна інтегрується в актуальні парадигми сучасного українського мовознавства, оскільки «одним із найбільш цікавих і недосліджених стилів української літературної мови лишається конфесійний стиль» [2:239] і, зокрема, його гомілетичний (проповідницький) підстиль.

Ірина Фаріон вже здійснила детальний лінгвістичний аналіз проповідей отця Маркіяна. Авторка розглянула композицію текстів, їх мовно-виражальні прийоми, зокрема яскраву метафорику, синтаксичні періоди, риторичні запитання та оклики, ампліфікацію, полісиндетон, градаційну анафору, антитезу. З'ясовуючи загальну тональність проповідей, І. Фаріон дійшла висновку про наслідування Шашкевичем гомілетичної традиції часів Київської Русі з характерним для неї повчально-оптимістичним завершенням та позитивною життєвою настановою проповідей [4:53].

Уживання народної мови в конфесійному дискурсі першої половини XIX століття було незвичним для того часу, воно окреслювало абсолютно нові виміри як самого проповідника, так і його текстів та аудиторії. В умовах державно-культурного поневолення, у тому числі функційних обмежень рідного слова, використання української говіркової мови в проповідях означало деактуалізацію «перемикання кодів», що відбувалося при переході від побутового спілкування, здійснюваного українцями народною мовою, до релігійної комунікації в неукраїномовному дискурсі офіційної церкви. Йдеться не лише про релігійні ідеї, концепти, цінності, догми, «одягнуті» в шати народної мови, а про спосіб їх рецепції, природне входження в структури пам'яті, асоціативні поля, творення модальностей, що постають на ґрунті розмовного слова та національно-мовного світобачення.

Народна мова, голос якої в проповідях отця Маркіяна звучить на повну силу, важлива не лише для розумового світоглядного засвоєння християнських цінностей та засад морального життя, але й для етнокультурних предикацій релігійних сенсів, ідей та образів, а водночас і для емоційного переживання та створення психологічної настроєвості вірян. Рідне, народнорозмовне слово в релігійних текстах Маркіяна Шашкевича виконує не лише релігійну, а й лінгвокультурну та лінгвосоціопсихологічну функції. Саме тому актуальним і важливим є

вивчення інтенційності українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича.

Інтенційність як одну з форм інтенціональності припустимо розглядати в прагматичному, комунікативному, психологічному, когнітивному аспектах. У лінгвістичному вимірі найбільш важливим є комунікативний аспект. Якщо розглядати комунікацію як складне неоднорідне явище, яке можна описати у певною мірою «важкуватих» термінах сучасної дискурсології таким чином: «автор у висловлюванні X тричі демонструє свої інтенції: (1) він прагне вимовлянням x викликати певну реакцію г в аудиторії А; (2) він хоче, щоб А розпізнала його наміри, а також (3) щоб це розпізнавання наміру (1) зі сторони А стало підґрунтям або частковою основою для реакції г <...>» [1:36], тоді виявляється, що комунікація тією чи тією мірою, але обов'язково й неодмінно передбачає наявність не однієї, а цілої множини інтенцій, вербальним носієм яких є висловлювання проповідника.

Головна комунікативна настанова отця Маркіяна, для здійснення якої рідномовний голос має принципове значення, полягає в прагненні донести до вірян одну істину: проповідницьке слово не повинне «замикатися» сферою думки й мислення, воно має знаходити свій вияв у практичних діях вірян. Це слово мусить стати чинником завершеної релігійної комунікації, коли слово переходить у дію, ідея – в категорії свідомості й пам'яті, а сама релігійна проповідницька інтенційність у перетвореному вигляді повинна знайти відображення в поведінці вірян. І тут ключові для народної культури образи, інтегровані в релігійний дискурс, відіграють принципово важливу роль: «Сирота най вам буде вашою рідною, миленькою дитиною; кожного нещасного любіть і помагайте ему, як коли б рідному братові; старших шануйте; з сусідами годіться і живіть мирненько; в кожнім місці і при кожнім ділі будьте учтивими» [5:274]. В українськомовних проповідях не йдеться про власне вербально-комунікативну нечуттєвість вірян до голосу проповідника, натомість це виявляємо в польськомовній проповіді, у якій проакцентованим є заклик чути мовлене слово: «Тому прошу вас, браття-хр[истия]ни, слізю благаю вас: не будьте нечулими, коли йдеться про ваше ж добро – про ваше Спасіння; не будьте глухими до ревного голосу проповідників святої науки, не будьте незворушними щодо закликів і наполягань С[вятої] Церкви Господньої» [5:267].

Повчання Маркіяна Шашкевича були виголошені переважно на головні християнські свята, зокрема «Слово Боже в Святий День Богоявлення», «Прповідь на Вознесінне», «Прповідь слова Божого на рождество Пресвятої Богородици» тощо. Усі ці проповіді відзначаються змістовими, композиційними, мовно-стильовими особливостями. У кожній з них постає своя, центрована відповідною темою та

проповідницькою метою картина світу, але наскрізним для всіх є образ особистості проповідника, який мислить себе народним словом, відчуває й бачить світ у народному слові, занурений у глибини народнопоетичної образності, концептуальної картини світу та її вербального втілення і прагне засобами народного слова вплинути на адресатів.

Народне слово як конститутивний елемент проповіді синтезує весь обшир духовного життя особистості, пов'язуючи релігійні образи з лінгвокультурним континуумом. Відповідно мовний образ світу, яким він постає у проповідях, як феномен, породжений діяльнісною здатністю проповідника акумулювати специфічні риси народного й релігійного світобачення, виражає універсальні, наднаціональні сенси, ідеї та цінності, реалізуючись у «народномовній тканині» проповідницького тексту — у звуковому оформленні, граматичних конструкціях, лексичному складі, словотвірних засобах тощо. З іншої сторони, оскільки лексичне наповнення народнорозмовного та релігійного дискурсів не позбавлене формально спільних, але семантично відмінних конститутивних елементів, то вся інтегційно-комунікативна сила проповідей отця Маркіяна спрямована на розкриття духовної наснаги релігійних ідей, утілених засобами народного слова, їхньої сенсової й прагматичної несхожості на знаки повсякденної мови. Чи не найбільш яскравим тут є інтонування отцем Маркіяном у «Проповіді на Вознесіння» особливої духовної наповненості християнської радості, яка охоплює вірян під час свята зустрічі з Творцем.

Образ світу, який постає в цьому тексті отця Маркіяна, відображає тонке відчуття глибинних релігійних сенсів у єдності їх світоглядного, духовного й душевного начал. Свято Вознесіння, можливо, чи не найбільше з усіх християнських свят, у яких людина проймається всеохопною радістю від єднання з Богом, відчуттям його присутності, Божественної благодаті й тепла. Радість є концептотвірним складником свят, і саме радість є наскрізним образом для цього тексту. Розгорнутий образ християнської радості демонструє такий фрагмент: «Нині празнує церков святая пам'ять, коли Спаситель світа, добувши нас через свою смерть із вічної пропасти і убивши нам дорогу до рая, вертає на небеса, щоб послати церкві святій і учеником своїм утішителя Бога, Духа Святого. Для того радуймося і веселімся, – али радуймося і веселімся так, щоби радість наша була радістю ангелов, а веселість наша, щоби нам благословенство Божоє подала. Для того припоминаю вам, не забувайтесь в вашой радості, аби радість ваша не була радість грішників, але радість правдивих християн. Най буде радість чесна, радість по волі Божой, радість святих, радість Богу мила. Бо ж подумайте самі, нащо ж би вам ся така радість придала, котора би для душ ваших була нещастєм, вічною смертю, така

радість була би солоденькою трутизною, що розриває утробу і підтинає життя; часочок, годинка, днина веселости, а безконечні віки смутку і недолі. Хвилька солодоців, а вічній потому горищі» [3:113]. І нижче: «Проте ще раз припоминаю вам і прошу вас, радість ваша най буде християнская. Побачимо ж, яка ж то єсть радість християнская. Не мовлю я, щоби ся зродиною своєю, з приятелями і з добримми, чесними людьми не потішити, не розвеселитися, не забавитися, однако ж без образи Божой, без гріха, бо питаюся вас самих, скажіть, чи ж була би така радість Богу мила, коли би, зійшовшися, сталистися напивати, здоровля своє марнувати, словами і ділами Бога милосердного прогнівляти і, як то часто буває, межи собою вадитися і сварити? О, вірте мені, такая радість не веде на спасеніє, али на проклятіє вічноє...» [3:114].

Проповідник постійно апелює до правдивого духовного начала християнства, зокрема тієї ж таки християнської радості, наприклад, у «Проповіді слова Божого в день преподобного Отця нашого Онуфрія»: «Бо хто ж би із вас нині сказав, же не належит до трудящихся і обремененних, хто нині без труда, без смутку, без журби? І коли б не святій слова Ісуса Христа «Аз упокою ви», т.е. я подам вам спочинок, ой, як тяжко, як гірко на сем світі було би мирянам! Кождий смуток був би без потіхи, кожна слеза без солодкої надії, а радости сего світа, хотя би і найбільшії, не були би правдивими радощами...» [3:116]. Такі довірливі інтонації проповідника виявляють отця Маркіяна як люблячого, ніжного, лагідного вчителя-наставника, якому не властиві авторитарний стиль, дидактичність, позбавлене реального життєвого ґрунту догматичне моралізаторство.

У контексті сказаного важливо відзначити одну з комунікативних настанов отця Маркіяна, що полягає в апелюванні проповідника до передзнання вірян, постійному наголошуванні на їхній обізнаності з фактами християнської історії, наприклад: «Милії люде!» Надіюся, що знаєте, задля чого Син Божий Ісус Христос прійшов з небес на землю» [3:108], «Чулисте, як то Господь Бог сотворив світ цілий» [3:108], «Знаєте добре, як дуже чоловік перший провинив» [3:112], «Згадайте, християне, на Лазаря святого, о которим повідає Євангеліє святоє» [3:118]. Таким чином отець Маркіян солідаризується зі своєю паствою як такою, що належна до християнського світу, знає його історію та переживає його цінності. Зрештою, відповідна інтенційність проповідника спонукає слухачів усвідомити самих себе як частину історії християнського світу.

Прагнення промовця побудувати тепле, довірливе спілкування з адресатами простежується у звертаннях до слухачів: «Милії люде» [3:108], «люденькове» [3:111], «діточки» [3:129], «діти святой церкви православной» [3:112], «чоловіче» [3:113], «християне мої» [3:125]. Емоційно-експресивне інтонування звертань забезпечується,

зокрема, зменшено-пестливими формами іменників та нестягненими формами прикметників, а також семантикою присвійного займенника *мої*, який максимально акцентує духовний зв'язок проповідника і пастви. Інший тип звертань, використаний отцем Маркіяном, уводить у світ християнської аксіології засобами релігійних формул і стійких словосполучень: «*правовірній християне*» [3:116], «*Християне, діти Отця небесного*» [3:121], «*правовірній*» [3:124], «*брата християне*» [3:128]. Актуалізацію таких засобів синтаксичного оформлення проповідницького тексту можна розглядати як свідчення важливості ідей християнського братолюб'я, що належать не лише до концептуального складника проповідей Маркіяна Шашкевича, а й загалом до української християнської концептосфери першої половини ХІХ сторіччя. Проповідницьке слово отця Маркіяна демонструє живе відчуття ідей християнського братерства й любові. У цьому зв'язку звернімо увагу на те, що проповідник раз по раз наголошує на питомих для християнства цінностях, законах морального життя, які в проєкції на дискурси народної культури виявляють потужні етнокультурні предикації та реалізуються в різних жанрах народної словесності. Йдеться, зокрема, про найтяжчий гріх — скривдження вдови та сироти.

В аналізованих текстах проповідник виявляє свої інтенції як особистість, яка відзначається особливою, властивою саме національному типові мовця експресивною категоризацією світу, його осмисленням у формах знакових для культури символів. Саме тому провідну роль у змістовому оформленні проповідей відіграють народнопоетичні образи та зменшено-пестливі форми іменників та прикметників, наприклад: «*за часочок надходить тяжкая недоля*» [3:116], «*в журбі і нужді, удавайся до Бога*» [3:116], «*розвіє твої гроші, як полову*» [3:119], «*будьте за прикладом Ісуса Христа покорними і смиреннькими*» [3:120]; «*літо тепленьке солодку кладе надію*» [3:121], «*не клени, не роби шкоди – а будеш мав тєє миленьке переконанє*» [3:122], «*через хрест святий кождей чоловік вже дитинкою маленькою зводиться до безконечних світлостей*» [3:123], «*туда і сюда немовлятко або старец сивенький лежить зарубаний*» [3:128], «*не послушали того легенького приказа Божого*» [3:109]. Настанова на використання цих форм є одним із важливих засобів досягнення відповідної настроєвості вірян, оскільки емоційно-експресивне інтонування релігійного тексту апелює до структур мовної свідомості, культурної пам'яті слухачів, із якими пов'язані етнокультурно марковані форми суб'єктивного бачення дійсності.

Проповідник раз по раз вдається до засобів народної аксіоматики, особливо фразеологічних. Здавалося б, у цьому немає нічого незвичного, оскільки фразеологія є потужним чинником емоційно-експресивної характеристики світу.

Однак при глибшому розгляді окремих мовних одиниць, ужитих автором, можна помітити їх «зануреність» у стихію народного життя, де вони є еталонними оцінними знаками, промовляють до душі й серця слухачів, наприклад: «*Бо инакше подобні будем до того чоловіка, що тяжко бідував і страждів, гонився з бідю і боровся з нуждою, ночій недоспав і все голодом морився*» [3:110]. У контексті наведеного образу згадаймо хоча б слова відомої пісні: «*Рідна мати моя, ти ночей не доспала*». В оцьому «недосипанні ночей» міститься цілий згусток лінгвокультурної інформації, що означає до болю знайомі для українців переживання, тривоги, хвилювання за себе, своє майбутнє, дітей. І саме такий образ використовує проповідник.

Органічною для проповідей М. Шашкевича є комбінаторика смислів, у яких народнопоетична образність набуває нової символічної значущості, а релігійні ідеї природно виражені засобами фольклорної символіки. Такий синтез надзвичайно важливий і ефективний для релігійної комунікації в процесі виголошення проповіді, оскільки торкається і душі, і серця, і свідомості вірян, формує апперцептивне тло сприйняття релігійних ідей та настанов, наприклад: «*Думав би, може, хто з вас, миленькі, же маєтки і гроші заступлять від недолі і потішат в нещастю; мовив я зараз спочатку, же годинка, часочок видре тобі маєтки, розвіє твої гроші, як полову, а коли не спустишся на волю Божую, коли серця твого не гріє милость Божая і ніг твоїх не кріпит надія в Бозі, усихатимеш в недолі і в нещастю, як билінка серед пісків без роси на сонци*» [3:119].

Можливо, у контексті стереотипних уявлень про канонічну будову християнської проповіді дещо несподіваним є звертання автора до знакових для народної культури словообразів «доля — недоля», особливо останнього. За нашими спостереженнями, Маркіян Шашкевич використовує слова *доля / недоля* в проповідях більше десяти разів, наприклад: «*часочок, годинка, днина веселости, а безкінечні віки смутку й недолі*» [3:113]; «*Приведіт собі на тямку праведного Йова. Був то чоловік богобоязливий, али був засобний і добре єму ся вело, незчисленного мав іміня стадами овец. Али ж, бачте, допустив Бог на него недолю, забрав му єго стада і весь добиток, взяв му приятелів і діти і спустив на него самого хоробу*» [3:118]. Проповідник удається до звичних для слухачів образів, які заступають питомі християнські «кара», «грішне життя» тощо. Очевидно, припустимо вести про евфемістичну семантику номінації *недоля*, що виконує функцію літоти. Таку ж функцію у проповідях отця Маркіяна виконують й інші назви із заперечною часткою *не*, наприклад: «*Али перші люде недобрі були*» [3:109], «*хоронився не йно лихого діла, але й нехорошого і безчесного слова*» [3:109], «*Бог дав нам житє і здоровлє, а не єдин го розмітує і псує п'янством і иншими способами, негідними і*

нехорошими» [3:110]. Комуникативно-прагматичний потенціал таких лексем полягає у своєрідному пом'якшенні негативного, його запереченні шляхом використання слів із меліоративною семантикою.

Проповідь як зразок духовного повчального мовлення пов'язана з утвердженням ідей і цінностей християнського життя. Для проповідницького тексту важливим є зіставлення ідеального і реального світів, заперечення вад світу шляхом утвердження духовних ідеалів і моральних законів життя. Прикметною ознакою інтенційних тактик отця Маркіяна є окреслення модусу існування світу, образ якого перед віряними постає в усій своїй дидактичній наснаженості й повчальності. Проповідник, творячи таку картину, акцентує необхідність відчуження від знебоженого життя. Це зумовлює відповідний стилістико-синтаксичний рисунок текстів. Особливу увагу привертає мовлення проповідника, яке спочатку оформлюється за допомогою двоскладних речень, потім – їх редукованих варіантів, а зрештою – за допомогою мовлення, побудованого на основі безособових конструкцій: *«Чи ж милуєм ми Господа Бога також хоть трошечки за теє, що Он нас так дуже милує? О, вдармося в грішні груди і признаймося, що ні. Скоро бисмо наше житє переглянули, не один би ся найшов день, в которим рано або [в]вечер не мовилисмо молитви і не дяковали Богови, що нам позволив пережити; не одна б ся найшла неділя святая і инше свято, в которе ся не було або на всеночнім, або на утрєнні, або на службі Божій, або на науці, або на вечерні; не одно ся зачинало діло не з Богом, не раз ся бігмало і божилося на пусте, не раз ся відправило від дверей убогого діда, не запомігши го куснем*

хліба, не раз придалося напитися, і то добре, не раз завидувалося другому, як ся єму добре вело, не раз ся вчинило шкоду, не шановалося старшого, не давалося чести Отцу духовному, показувалося молодшому дорогу до гріха, виклиалося других, не помагалося, хто помочи просив або й хоть не просив, али трібував» [3:110]. Як бачимо, проповідь розгортається шляхом протиставлення речень із вказівкою на суб'єкт дії в одних та його відсутність в інших, причому в безособових реченнях акцентується ще й мимовільність, спонтанність дій. І навпаки, якщо у проповіді ідеться про утвердження істин християнського життя, тоді суб'єкт та об'єкт дії окреслені максимально виразно, наприклад: *«Подав, мовлю, Бог Ісус Христос тіло своє на муки і смерть тяжкую, щоб тебе спасти вічних мук і вічної смерти»* [3:113].

Духовна, семантична місткість проповідницького слова отця Маркіяна досягається шляхом органічного поєднання образів різних дискурсів — християнського і фольклорного, книжного і розмовного, універсального і національно специфічного. У загальному плані інтенційність українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича реалізується не лише в прагненні промовця донести до вірян цінності християнського життя й перетворити такі цінності на константи духовного світу слухачів, що зумовлюють специфіку аксіологічної категоризації світу та модально-вольові начала психічного стану вірян, а й засобами народного слова вплинути на становлення українськомовної релігійної особистості як необхідної умови формування національної мовної особистості загалом.

Література

1. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. — 280 с.
2. Панченков А. О. Формування проповідницького підстилю нової української літературної мови (на матеріалі слобожанських проповідей середини XIX століття) / А. О. Панченков // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2007. — № 766. Сер. : Філологія. — Вип. 51. — С. 239—243.
3. Проповіді та «Псалми Русланові» отця Маркіяна / Маркіян Шашкевич // Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич — український мовотворець : Лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму. — Львів : Свічадо, 2007. — С. 101—132.
4. Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич — український мовотворець : Лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму / Ірина Фаріон. — Львів : Свічадо, 2007. — 136 с.
5. Шашкевич М. Повне зібрання творів / Упорядник і редактор М. Шалата. — Дрогобич : Коло, 2012. — 560 с. : іл.
6. Шашкевичана / Наукові збірники Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. — Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/documents/?newsid=197>.
7. Шевельов Ю. Суворя школа (Сто років з дня смерті Маркіяна Шашкевича) / Юрій Шевельов // Наукові записки. Серія : Літературознавство. — Тернопіль : ТНПУ, 2009. — Вип. 29. — С. 312—318.